

MEGEMLÉKEZÉSEK AZ 1973. ÉVRŐL

Dr. Csiky Gábor

Ujra egy esztendő, és pedig Társulatunk 125. születési évének végéhez értünk és ilyenkor az ember önkéntelenül is visszapillant, számot vet és emlékezik. De ilyenkor ne csak magunkra, kis közösségünkre gondoljunk, meg kell emlékeznünk arról is - és ezt ezentul rendszeresen meg is tesszük -, hogy ebben az esztendőben az egész ország népe ünnepelte művelődéstörténetünk több nevezetes évfordulóját. A nagy jubileumok esztendeje volt.

A magyar szabadságharc diadalmas márciusi kezdete 125. évfordulójára, a népek tavaszára és Petőfi Sándorra emlékezett az ország, a magyar szabadság és függetlenség eszméjének legnagyobb költőjére és vértanújára, a legforradalmibb magyar költőre, - Madách Imrére, a magyar géniusz magányos óriására, talán a legnagyobb magyar szellemi, irodalmi mű alkotójára, - Csokonai Vitéz Mihályra, a magyar felvilágosodás legnagyobb költőjére. Ipolyi Arnold nagyváradi püspökre emlékezett Esztergom városa, születésének 150. jubileumán, művelődéstörténetünk haladó szellemű uttörőjére, a hazai tudománytörténet muzeumot alapító mecénására.

A magyar könyvkultúra nagy ünnepe volt ez évben, a hazai könyvnyomtatás és könyvkiadás születésének, a Chronica Hungarorum megjelenésének 500. évfordulója.

Hazánk első fővárosa, Esztergom fennállásának ezeréves évfordulóját ünnepeltük ez évben. Az 1000 éves város milleniumi rendezvényei keretében vendégül látta Társulatunkat is, amely 1973. évi jubileumi vándorgyűlését Esztergomban tartotta.

Géza nagyfejedelem zseniálisan bölcs reálpolitikus felismeréseinek egyike volt az, hogy székhelyét a közép-dunamenti szállásföldjéről, a jól védett Esztergom helyére helyezte 973 körül. Így lett Esztergom a magyar állam bölcsője, első királyunk székhelye. Innen sugárzott szét az államalapító és szervező István király erős és megingathatatlan akarata, s a realitásokkal mindig számoló tetteje. Esztergom alapításának ezredik évfordulóján tisztelettel emlékezünk reá, aki itt a Kárpát-medencében az egyideig megtelepült, majd a történelem szélviharai által szétszórt népek hosszú sora után, egyedül volt képes megteremteni a politikai és kulturális egységet, kiaknázni a népben rejlő államalkotó erőt s idegen hódítók törekvéseivel szemben hosszú századokra biztosítani a magyarság létét, jövőjét.

Esztergom mintegy a magyar nemzeti gondolat bölcsője lett: itt építette meg III. Béla pompás palotáját a Várhegyen, itt rőtta mécsvilágnál sorait a magyarok történetéről a Névtelen, itt sercegett a középkori kódexmásolók serény ludtolla, itt élt és halt meg ezelőtt 500 évvel Vitéz János esztergomi érsek, Mátyás király főkancellárja, a magyar humanizmus első nagy alakja, itt rajzolta meg Lázár diák Bakócz Tamás ~~rendeletére~~ Magyarország első térképét és az esztergomi bástyák alatt roskadt le Balassi Bálint. Itt gyűjtötték és óvták történelmünk viharaitól a magyar egyházi és világi kultura kincseit, melyeket a vándorgyűlésen volt alkalmunk látni.

Mi, a Társulat is megemlékeztünk néhány fontos évfordulóról. Így a Társulat 125. jubileumi ünnepe az alapításról, annak történetéről, tudományunk fejlődéséről. Nagyjainkról, a társulatalapító két Kubinyiról, Koch Antalról, Schafarzik Ferencről. Tudománytörténeti szakcsoportunk pedig megemlékezett az alapító Zipser Andrásról, Kovács Gyuláról az első titkárról, Papp Károlyról, - most pedig Semsey Andorról, a magyar tudomány nagy mecénásáról és Emszt Kálmánról.

Halottainkról se feledkezzünk meg, mert sajnós azok is voltak ez évben, akik közül ketten szakcsoportunk tagjai: Majzon László a Tudománytörténeti Bizottság elnöke és Schmidt Éligius Róbert annak tagja. Emléküket ápolni fogjuk!

Ezek után azokról emlékezem röviden, akikről külön nem történt említés:

A mult évben emlékeztünk Zsigmondy Vilmosra, a hazai hévizfeltárás atyjára születésének 150. évfordulóján. Ez alkalommal a Zsigmondy család egy másik neves hazai tagjára, Zsigmondy Bélára emlékezem, aki ezelőtt 125 esztendővel, 1848-ban született.

- A Zsigmondy család több országos, sőt világhírű tagot adott a magyar hazának. E kiváló család tagjaiban az alkotás tüze lobogott, ugyanakkor példát adtak emberségből és cselekvő hazaszeretetből.

Zsigmondy Béla, Vilmos testvérbátyjának Zsigmondy Pálnak volt a fia. Középiskolái elvégzése után a zürichi műegyetem hallgatója lett, ahol gépészmérnöki oklevelet szerzett 1870-ben, közben nagybátyja hatására a geológiai előadásokat is hallgatta. - Az 1870-71 években a Földtani Intézet részére földtani felvételeket végzett. Ezután nagybátyjával, Zsigmondy Vilmostal társulva, megkezdte furómérnöki tevékenységét. 1878-ban a városligeti furás befejezése után Zsigmondy Vilmos országos hírű furóvállalatát unokaöccsére ruházta át és magának csak a szakvéleményezést tartotta fenn, halála után pedig Béla lett a Zsigmondy cég tulajdonosa.

Első vízfúrásainak főleg a városligeti artézi kutnak fényes sikere után Zsigmondy Vilmos működését az Alföldre összpontosította, hogy annak igen rossz állapotú vízellátását megjavítsa. Ezeket a főleg közegészségügyi szempontból nagyjelentőségű munkálatokat azonban már Zsigmondy Béla végezte. 1878-tól a századfordulóig ő furta hazánkban a legtöbb alföldi város vízellátásához szükséges első és alapvető artézi kutat. Ezzel az uttörő és nagyjelentőségű munkásságával,

mint hazánk legkiválóbb furómérnöke, nevét hiressé és becsültté tette, nemcsak itthon, hanem külföldön is. - Az Alföld első jelentős ártézi kutját és első önálló munkáját **Hódmezővásárhelyen** kivitelezte 1878-80 között. És ezzel elindult az alföldi ártézi kutfurás első korszaka, melyet Zsigmondy Béla neve ill. a Zsigmondy cég fémjelzett. Egymásután mélyültek a kutak, hogy csak a legfontosabbakat **emlitsük**: Püspökladányban két kut; Hódmezővásárhelyen a 2-ik, a **Nagy András János** féle kut, mely e korszak és az Alföld legnevezetesebb és legnagyobb hozamu kutja volt. Szegeden két kut, továbbá a szentesi, a zombori, a szarvasi, a nagyszalontai, a békéscsabai és a karcagi. **De** az ország többi részében is furt kutakat, így például a híres herkulesfürdői termálkutat is. Az általa feltárt ártézi viznek nagy szerepe volt a néppusztító járványok (tifusz, vérhas, bélhurut) megfékezésében.

A kutfurási technikát fejlesztette; a fellépő nehézségeket új technikával, általa első ízben alkalmazott eszközökkel, a már használatban lévők átalakításával, újításokkal küszöbölte ki. **Ezáltal** a kutfurás gyorsabbá és olcsóbbá vált. Megjegyezzük, hogy a Zsigmondy Béla által kivitelezett és vörösfenyővel bélésűcsövezett ártézi kutak közül sok még ma is, immár 80-90 esztendő után is termel.

Zsigmondy Béla furási tevékenységét a következő számok meggyőzően bizonyítják: kismélységű u.n. kémfurást 1150 esetben végzett **16 996** furóméterrel, szénfurást 59 esetben 10 016 furóméterrel, vízfurást 433-at 36 210 furóméterrel, összesen tehát 1642 furást mélyített **63 222** furóméterrel.

Tevékenységi körét 1894-től kezdve kibővítette, hidépítéssel is foglalkozott és alkotásaival ezen a téren is kiváló eredményeket ért el. Hazánk közlekedési viszonyainak javításához sok hid felépítésével járult hozzá. Hogy csak a legfontosabbakat emlitsük, az ő műve a volt Ferenc **József** hid alépitménye, a Margitszigetet a Margithiddal összekötő hid, a komáromi Dunahid, a csongrádi, a zentai és a técsői

Tiszahid, az ujaradi Maroshid és legutolsó nagy munkája a Széchenyi Lánchid 1913-15 évi ujjaépítésében az alépitmény átalakítása.

Zsigmondy Béla a magyar mérnöktársadalom kiváló és nagyra becsült tagja, Társulatunk volt rendes és alapító tagja 1916-ban hunyt el és a kerepesi temetőben helyezték örök pihenőre. - Zsigmondy Vilmos uttörő munkásságának kiváló folytatója, a mester méltó tanítványa volt, kiérdemli életművével nemcsak a mérnök társadalom, hanem a Magyarhoni Földtani Társulat tiszteletét is.

Ezelőtt 125 évvel 1848-ban született Sajóhelyi Frigyes, Társulatunk volt titkára és választmányi tagja.

Főiskolai tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte és természetrajz-kémia szakos tanári oklevelet szerzett. Részt vett Böckh János vezetése mellett a Bakony és Vértes hegység északi részének földtani felvételezésében, majd 1871-től nyugdíjba vonulásáig, mint főreáliskolai természetrajz tanár működött. 92 éves korában 1940-ben hunyt el és a kerepesi temetőben nyugszik.

Sajóhelyi Frigyes 6 éven keresztül, 1872-1877 közt volt Társulatunk titkára és szerkesztője a Földtani Közlöny öt évfolyamának. Ezenkívül dolgozatai jelentek meg a Földtani Közlönyben többek közt Erdély sóbányászatáról, Budapest ásványos forrásairól és a városligeti ártézi kutról. Továbbá "Translajtánia talajszerkezete" címen dolgozata jelent meg szintén a Földtani Közlönyben, Cotta Bernát "Transleithaniens Bodenbau" 1874-ben kiadott munkája nyomán, melyben Magyarország és Erdély földtani felépítésének és ásványi kincseinek az ismertetése foglaltatik a Hauer féle Osztrák-Magyar Monarchia földtani térképe alapján.

Mint középiskolai tanár "Ásvány-Kőzetan" címmel tankönyvet irt a középiskolai tanulók használatára, továbbá "Geológia" címen két füzetben jelent meg munkája a pozsonyi Stampfel-féle TUDO-

mányos zsebkönyvtárban, 1903-1904-ben, szintén a földtannal foglalkozó tanulók részére.

Felidézttük emlékét, mert azok közé tartozik, akikről megfélekedtünk.

Nem állhat mindenki az első sorban, nem lehet mindenki idéző jelben, "egyike legnagyobb geológusainknak", a második sorban is kell valakiknek állni és róluk sem szabad megfélekedni, mert ők is hordtak néhány téglát ahhoz az épülethez, melynek a homlokzatán ez a név áll - a magyar földtan.

Ezelőtt 100 évvel 1873-ban született Kolozsvárott Sigmond Elek műegyetemi tanár, a M. Tudományos Akadémia tagja, a **hazai** talajtani tudomány egyik megalapítója, Társulatunk tiszteleti tagja.

A budapesti műegyetemen szerzett vegyészmérnöki oklevelet. Tanulmányai befejeztével a magyaróvári gazdasági akadémia szolgálatába lépett. 1905-1907 között a Műegyetem tanácsának megbízásából Európa különböző államaiban és Amerikában tanulmányozta a mezőgazdasági kémiai ipart. E tanulmányut döntő kihatással volt további működésére, mert érdeklődését a talajtanra terelte és életét a termőföld kutatásának szentelte. 1908-ban meghívták a Műegyetem ujonnan szervezett mezőgazdasági kémiai tanszékére, ahol 1939-ben bekövetkezett haláláig működött.

Sigmond Elek érdemei a talajkutatás, a magyar termőföld megismerése körül igen nagy jelentőségű. Munkásságának csak négy mozzanatára utalok, amelyek közül három Társulatunk munkakörét is közelről érinti. E négy tárgykör: a talajok keletkezése, a szikesek kérdése, a talajok rendszerezése és a növények által felvehető tápanyagok kérdése. Mindezek életének főművében, az 1934-ben meg-

jelent "Általános Talajtan"-ban foglaltatnak, mely nemzetközi viszonylatban is alapvető mű és angol nyelven is megjelent.

Sigmond Elek nemzetközi jelentőségét bizonyítja az a tény, hogy az 1910 évi stockholmi nemzetközi talajtani konferencián megbízták a talajvizsgálati bizottság megszervezésével, melynek később elnöke lett, a Nemzetközi Talajtani Társaság pedig 1935-ben tiszteleti tagjává választotta.

Sigmond Elek egyike azoknak, akik a talajtan fiatal tudományát annak idején, a századforduló körül Magyarországról indították el a fejlődés útján és Lóczy Lajos vezetésével Inkey Béla, Treitz Péter és Timkó Imre kiváló agrogeológusokkal együtt megszervezték 1909-ben az első nemzetközi talajtani konferenciát Budapesten. Erre méltán lehetünk büszkék.

Herrmann Margit és Kutassy Endrére emlékezem, akik most lennének 75 évesek.

Mindig voltak, bár kevesen, s talán lesznek emberek, akiknek egész élete a másokért való áldozatos cselekvés - testet, lelket felőrítő munka - jegyében folyt le, akik anyagi és szellemi javaikat pazar bőkezűséggel szórták széjjel, a rászorulókat, embertársaik megsegítésére. Ilyen önfeláldozó, ritka emberi tulajdonságokkal felruházott - sokat hányatott és szenvedett, geológus társadalmunk talán legszeretreméltóbb, szerény egyénisége volt Herrmann Margit, aki 1898-ban született Szatmár megyében.

Tanulmányait a budapesti Tudományegyetemen végezte, ahol természettan- földrajz szakos tanári, majd doktori oklevelet szerzett. Szépen induló tudományos fejlődése azonban az első világháború utáni nehéz évek és egyéni életében bekövetkezett sorozatos csapások miatt nem tudott kiteljesedni. Fiatal életének legszebb évei magántanítással és ad-

minisztratív munka vállalással teltek el. Csak 36 éves korában 1934-ben sikerült végre szakemberként a Nemzeti Múzeum Ásvány-Kőzettárába bekerülnie, ahol élete végéig, 1957-ig munkálkodott.

Herrmann Margit tudományunkban az ásvány-kőzetan területén alkotott maradandót és kedvenc témaköre a magmás kőzetek vizsgálata volt. Eleinte néhány erdélyi kőzettel foglalkozott, a Bihar-hegységből és a Székelyföldről, majd a keletnógrádi andezitekkel, a Bükk hegység, a Tokaji hegység és a Börzsöny vulkánitjaival. Ezenkívül behatóan foglalkozott az üledékes kőzetek, elsősorban a pannoniai homokok mikromineralógiai vizsgálatával és ezen kutatási módszer legjobb magyar szakembere lett, sok szép eredménnyel gazdagítva tudományunkat.

Székyné Fux Vilma szavaival élve: Herrmann Margittal egy sokat szenvedett, érző lélek távozott körünkől, aki a tudomány művelésében és embertársai szeretetében megtalálta társtalan életének célját és hivatását. Élete értékesebb a feltűnést keresőknel, mert nemcsak avatott kutatója volt **tudományának**, hanem igaz ember is, akiből jószág, szeretet sugárzott mindazok felé, akik környezetében éltek. Emléke mélységes tiszteletet érdemel.

Kutassy Endre Hajduböszörményben született 1898-ban. Főiskolai tanulmányait a Pázmány Péter **Tudományegyetemen** végezte, ahol a természetrajz-földrajz szakon hallgatott és bölcsészet doktori oklevelet szerzett. Papp Károly professzor mellett tanársegéd, majd adjunktus lett. Magántanári képesítést nyert, majd megkapta a nyilvános rendkívüli tanári címet is. Alkotó ereje teljében, fiatalon 40-ik **életévé**ben ragadta el a halál 1938-ban.

Gazdag irodalmi munkássága bizonyítja, hogy Kutassy Endre főleg rétegtani és őslénytani témákkal foglalkozott. Hazánk mezozoós képződményeit, elsősorban a Dunántúli Középhegységet tanulmányozta.

A Budai-hegység triász kori képződményeinek mind földtani, mind őslénytani szempontból elsőrendű ismerője volt és több új megállapítást tett. Emellett a Bihar-hegység triász kori képződményeivel is foglalkozott. Ezt a területet nem járhatta be, a mások által begyűjtött anyagot dolgozta fel kiváló őslénytani munkájában.

De nemcsak az európai triásszal foglalkozott, feldolgozta ifj. Lóczy Lajosnak a hátsóindiai szigeteken begyűjtött triász kori és fiatal harmadkori anyagát is. Őslénytani munkásságának kimagasló eredménye a Fossilium Catalogus sorozatban megírt 4 kötete. A Megalodusokról szóló monográfiája, korai halála miatt már nem jelenhetett meg.

Kutassy Endre rövid ideig élt és sokat alkotott. Szellemi hagyatékának gazdag tárházát örökölte az utódló nemzedék.

Végezetül két kevésbé ismert társulati tagunkról emlékezem, Tóth Mikéről és Téglás Gáborról.

Ezelőtt 50 évvel, 1923-ban hunyt el Szatmárnémetiben Tóth Mike jezsuita rendbéli tanár, a hazai mineralógia kevésbé ismert művelője. 1838-ban született Ung megyében. A teológiát Innsbruckban végezte. 1878-tól kezdve Kalocsán tanított, mint természetrajz tanár. Természettudományokkal foglalkozott és több idevágó műve jelent meg, de számunkra legfontosabb az 1882-ben megjelent "Magyarország ásványai" című munkája. Ezenkívül az Alföld nagy problémáit tanulmányozta, az aszályal és a fásítással kapcsolatban.

Téglás Gáborra emlékezem, aki ezelőtt 125 esztendővel, 1848-ban született Brassóban. A budapesti Tudományegyetem elvégzése után a dévai állami főreáliskolához nevezték ki természetrajz tanárrá és itt tanított nyugdíjba vonulásáig. 1915-ben hunyt el Budapesten.

Mint ifju tanár Hunyad vármegye geológiai és természetrajzi viszonyaival foglalkozott, régészeti és barlangtani kutatásokat

is végzett. Több cikket írt az Erdélyi Érc-hegység barlangjairól a Földtani Közlönyben.

Munkásságának legmaradandóbb emlékei az Erdélyi Érc-hegység ókori bányászatáról írott cikkei, melyek a Földtani Közlönyben és a Bányászati és Kohászati Lapokban jelentek meg. Igen jelentős a római kori aranybányászat emlékeinek feltárásával kapcsolatos munkássága.

- - . - -

Tisztelt Hallgatóság! Emlékezések végére érve, most, hogy napokon belül lezárul Társulatunk fennállásának 125. jubileumi esztendeje s reánk köszönt az új esztendő, mindnyájunk munkájához jó egészséget és békés, alkotásokban gazdag ujesztendőt kívánunk.